(Hakamaa 103/Paituri 012)

244Dno-2020-1, Kempeleen asemakaavan muutos / Paituri, korttelit 12002-12003 Kulttuuriympäristö- ja maisematarkastelu

Kulttuuriympäristö- ja maisematarkastelu liittyy Kempeleen asemakaavan muutokseen Paiturin kortteleissa 12002-12003. Tarkastelu on laadittu luonnosvaiheen palautteen johdosta mahdollisten kulttuuri- ja maisema-arvojen tunnistamiseksi ja asemakaavoituksessa huomioon otettavaksi.

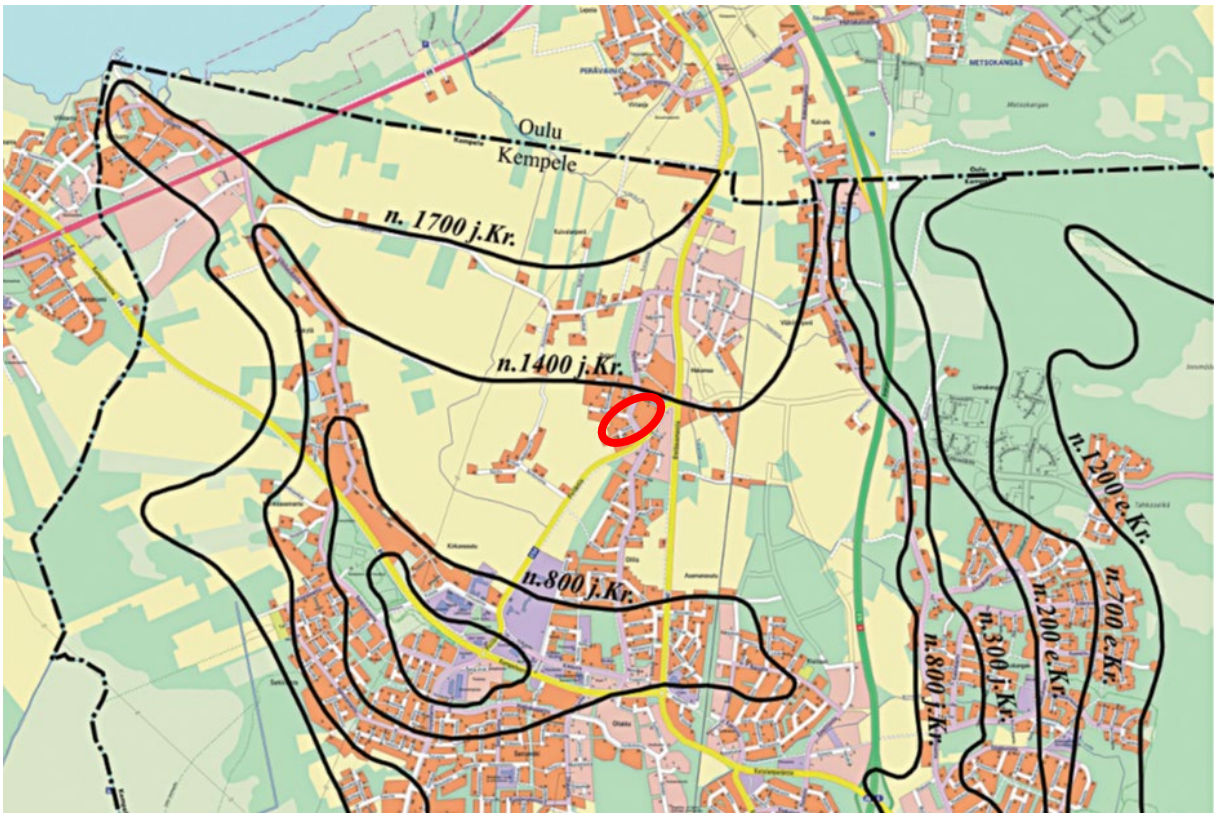

Maankohoaminen Kempeleessä, Kempeleen kulttuuriympäristöohjelman "Lakeuden äärellä, kaupungin naapurina" mukaan. Kaavamuutosalue on osoitettu karttaan ympyrällä.

Asemakaavamuutoksen kohdealue on maannousemisrannikkoa, joka on paljastunut merestä noin 1400 jKr. Siitä lähtien alue on ollut ihmistoiminnan vaikutuksen alaisena. Tarkastelualue on vielä 70 vuotta sitten rajautunut avariin pelto-lakeuksiin ja vieressä sijaitsevaan Pohjanmaan rantatiehen. Kempeleen vanhimmat rakennuspaikat ovat sijoittuneet 1.5 km etelämmäksi Kempeleenharjun läheisyyteen. Historiallista tielinjausta lukuun ottamatta kaavamuutosalueen välittömässä läheisyydessä ei sijaitse valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Noin kuuden metrin korkeudella merenpinnasta olevalla suunnittelualueella ei myöskään ole muinaismuistolain (295/1963) tarkoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

- Pohjois-Pohjanmaan 2.vaihemaakuntakaavaan liittyvän *Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015* –inventoinnin mukaisesti *Kempeleen kirkonmäki* (vanha kirkko, tapuli, kirkkopuisto, hautausmaa ja Pyhän Kolminaisuuden kirkko) on arvotettu valtakunnallisesti arvokkaaksi ja Kempeleen taajaman osayleiskaavassa 2040 valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistorialliseksi kohteeksi ja valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (RKY 2009). Kirkonmäki sijaitsee noin 1.4 km kaavamuutosalueesta etelään.

- Maakuntakaavassa kohde *8.(Heiko)Junttila* ja kohde *14.Maatalousoppilaitos Pirilä* on osoitettu merkinnällä Maakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen kohde. (Kunnan rakennuskantainventoinnissa kohteet esiintyvät numeroilla 46 ja 2.) Kohteet sijaitsevat noin 1.3 km päässä Kempeleenharjun läheisyydessä.

- *Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmaan "Lakeuden äärellä, kaupungin naapurina" liittyvässä rakennuskantainventoinnissa (Kulttuurintutkijain osuuskunta Aura)* on 2005 inventoitu Kempeleen kaikki ennen vuotta 1960 rakennettu rakennuskanta. Tähän inventointiin sisältyy kaavamuutosalueella Patokujan päässä sijaitseva inventointikohde *numero 70. Karppila, Patokuja 8*. Kohteen säilymisedellytykset ovat inventointihetkenä 2005 olleet epävarmat. Kohde on ollut vuosikymmeniä asumattomana, 2018 tonttijaonmuutoksessa se on jäänyt tonttien väliin ja se on saanut 21.1.2022 purkuluvan LP-244-2021-00525.
- Muita rakennuskantainventoinnin kohteita Paiturin osa-alueella ovat puretut kohteet 65 ja 66 sekä Taajaman osayleiskaavaprosessissa arvotettu kohde 1. Viertolanlisä. Kohdetta 1 ei ole Pohjois-Pohjanmaan museon lausunnon 30.3.2017 perusteella osoitettu paikallisesti arvokkaaksi.
- Paiturin länsipuolella, Savikorven alueella, osayleiskaava- ja asemakaava-alueen ulkopuolella olevia kohteita 67-75 ei ole arvotettu ja osa niistä on purettu. Ne sijaitsevat linnuntietä 0.5 km päässä kaavamuutosalueesta länteen.

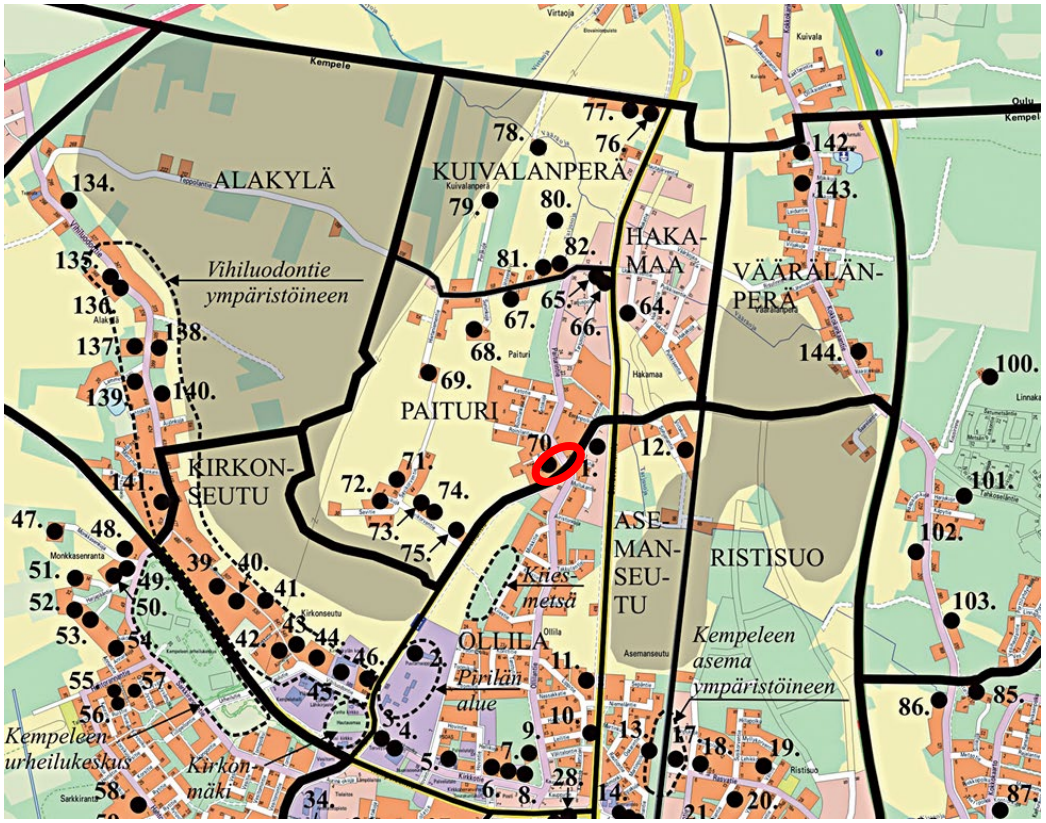

Ote "Lakeuden äärellä, kaupungin naapurina" -Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmasta 2005, Inventointikohteet –kartasta. Suunnittelualue on osoitettu karttaan ympyrällä.

POHJANMAAN RANTATIE

- *Pohjanmaan rantatie on yksi Suomen tärkeistä historiallisista tielinjoista. Ratsupolusta 1600-luvulla kehittynyt maantie on kulkenut Turusta Tukholmaan Pohjanlahden ympäri. Rantatie on ollut Pohjanmaan tärkein tie ja Lapin läänin alueella pitkään ainoa maantie. Vanhan linjauksen mukainen maantie on ollut monin paikoin käytössä aina 1950-luvulle. Parhaiten säilyneillä tieosuuksilla vanhan tien maastonmyötäinen olemus ja linjaus ovat tien parantamisesta huolimatta säilyneet tai nähtävissä. Tiet ovat kapeita ja vaihdellen hiekka- ja sorapintaisesta päällystettyihin.* http://www.rky.fi/
- Piriläntie on osoitettu 2.vaihemaakuntakaavassa (lv 1.2.2016) maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön merkinnällä ja on osa Pohjanmaan rantatietä.

MAAKUNNALLISESTI ARVOKAS RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Merkinnällä osoitetaan maakunnallisesti arvokkaat aluemaiset rakennetut kulttuuriympäristöt ja tieosuudet. Osa kohteista ei näy kaavakartalla; luettelo kaikista maakunnallisesti arvokkaista rakennetuista kulttuuriympäristöistä ja -kohteista on esitetty kaavaselostuksen liitteissä 4 ja 5.

Suunnittelumääräykset:
Alueiden käytön suunnittelussa tulee edistää kulttuuriympäristön maakunnallisten arvojen säilymistä.
Yksityiskohtaisemmassa kaavoituksessa on otettava huomioon rakennettu kulttuuriympäristö ja sen ominaislaatu. Suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota *Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015* –selvitykseen kirjattuihin arvoihin ja ominaispiirteisiin.

- Pohjanmaan rantatie puuttuu 2.vaihemaakuntakaavan kaavaselostuksen liitteestä 4 Kempeleen kohdalta. Maakuntakaavayhdistelmässä ja liitteessä 5 se on osoitettu merkinnällä *Maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö*, jolla merkinnällä osoitetaan myös maakunnallisesti arvokkaita tieosuuksia.

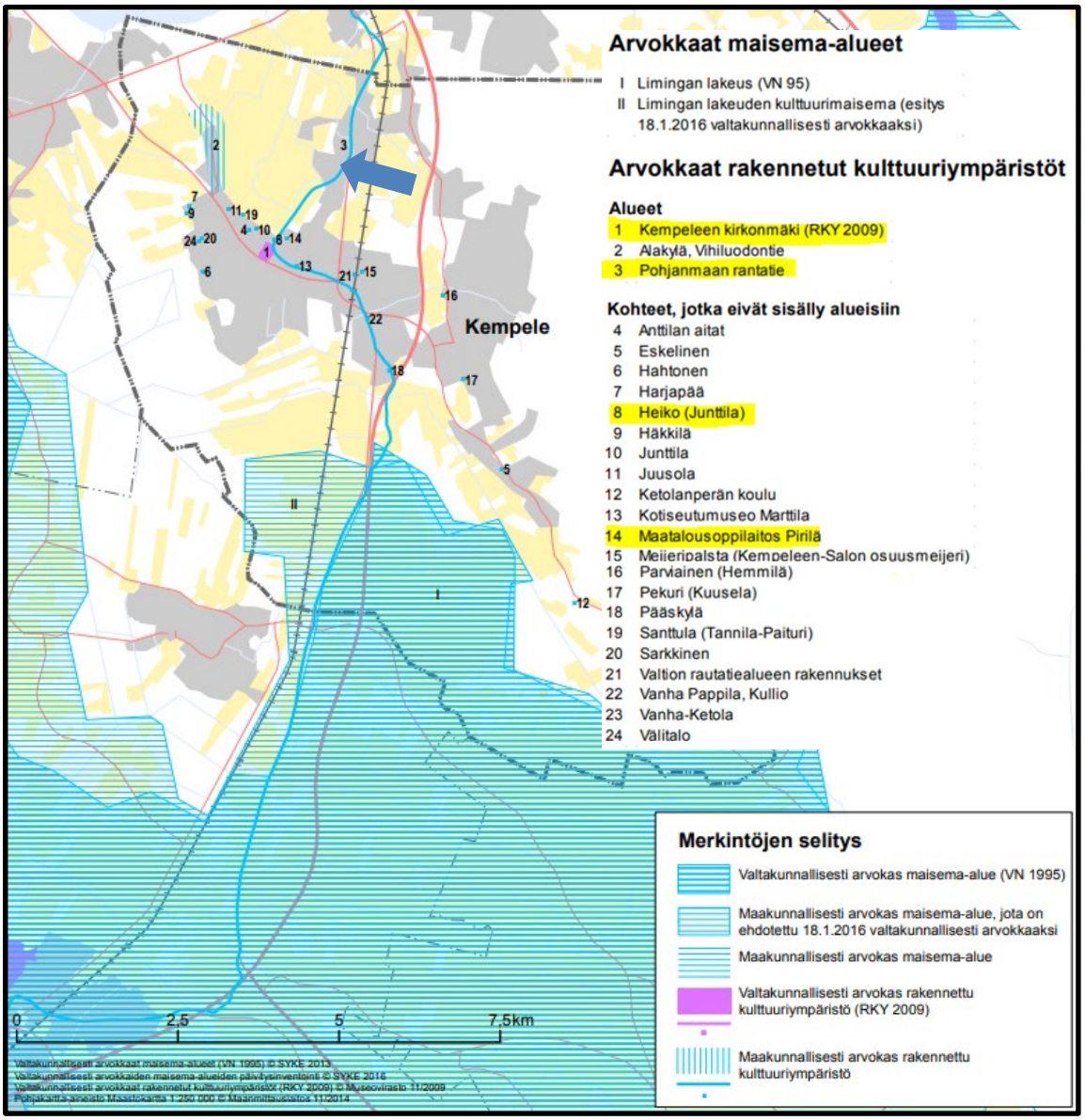

POHJOIS-POHJANMAAN ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET JA RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

Otteet Pohjois-Pohjanmaan 2.vaihemaakuntakaavan kaavaselostuksen liitteestä 5. Suunnittelualue on osoitettu sinisellä nuolella.

- Piriläntie on osoitettu *Kempeleen Taajaman osayleiskaavassa 2040* palloviivalla *Wallenborgin tiekartan* v. 1785 mukaiseksi historialliseksi tielinjaukseksi

HISTORIALLINEN TIELINJAUS.
Pohjanmaan rantatie Wallenborgin tiekartan v. 1785 mukaan.
Tien linjaus tulee säilyttää ja tien kulttuurihistorialliset arvot sekä historiallinen luonne tulee ottaa huomioon tien kunnossapidossa. Tien säilyneiden osien käyttöä virkistysreittinä ja kevytliikenneyhteytenä tulee edistää kevyelle liikenteelle soveltuvilla osilla.

- *Pohjois-Pohjanmaan liitto ja Tielaitoksen Oulun tiepiiri* ovat tutkineet Pohjanlahden rannikkoa pitkin kulkeneen rantatien linjausta ja historiaa yhteisessä selvityksessä *Pohjanmaan rantatie Pohjois-Pohjanmaalla, Inventointi / Aimo Kehusmaa, Oulu 2000.*

Selvityksessä Pohjanmaan rantatien tiejaksojen säilyneisyysaste vaihtelee asteikolla I-IV. Säilyneisyysaste on Pirilän kohdalla II (vanhan tien piirteitä jossain määrin säilynyt) ja Paiturin kohdalla IV (tuhoutuneeksi todettu). Inventoinnissa tuhoutuneiksi tiejaksoiksi katsotaan paikallistamatta jääneet, rakentamisen alle jääneet, metsittyneet, umpeenkasvaneet tai rantatien perusparannus- ja uudisrakennustöiden tuhoamat tiejaksot.

Tieinventoinnin mukaan rantatien linjaus on paikoin nähtävissä maastossa, mutta tien pengertäminen ja leventäminen on tuhonnut vanhoille teille ominaisen maastonmyötäisen korkeusvaihtelun ja kaartelun. Tämän vuoksi voidaan katsoa tuhoutuneiksi kaikki ne vanhan tien jaksot, joilla on tehty perusteellisia tienparannustöitä, erityisesti tämä koskee valtateiden 8 ja 4 alle jääneitä osia. *Kovin hyvin säilyneinä ei voida pitää myöskään vanhaa tienlinjaa noudattavia taajamien ajoväyliä kirkonkylissä* ja kaupungeissa.

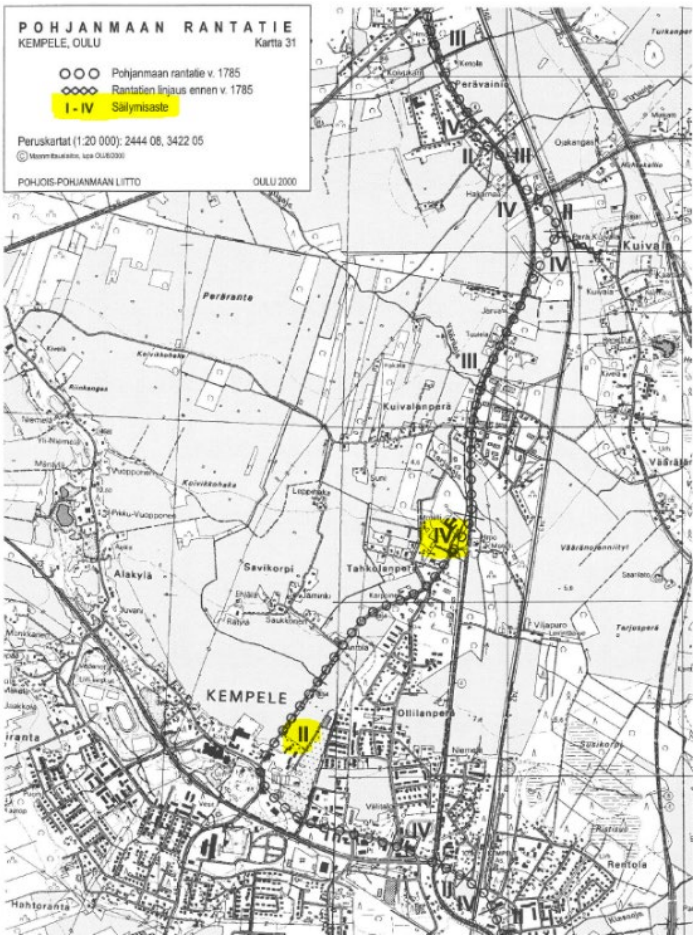

Ote Tielaitoksen ja Pohjois-Pohjanmaan rantatie Pohjois-Pohjanmaalla- inventoinnista (2000).

- **Pohjanlahden rantatien matkailutie.** *Matkailutie on Suomessa Tiehallinnon määritelmän mukaan tie, jolla on sen yleiseen liikenteelliseen merkitykseen nähden poikkeuksellisen runsaasti matkailijoiden kannalta merkittäviä kohteita. (https://fi.wikipedia.org/wiki/Matkailutie) Uusin tulokas virallisten matkailuteiden joukossa on Varsinais-Suomesta Lappiin ulottuva, länsirannikkoa ja Pohjanlahden rantaa myötäilevä Pohjanlahden rantatie. Käytössä on myös lyhyempi rinnakkaisnimi Rantatie. Matkalaiset ovat kulkeneet jo vanhastaan länsirannikkoa pitkin Turusta Ulvilan kautta Mustasaaren Korsholman linnaan – pohjoisemmaksikin – ja nimittäneet tietä mm. Ruotsintieksi, Suureksi Postitieksi (historiallinen kirjoitusasu), Pitkänrannanpoluksi ja Läntiseksi Rantatieksi (historiallinen kirjoitusasu). Matkailutie pohjautuukin vanhan matkareitin polkuihin; maanteitä on toki linjattu aikojen kuluessa uudestaan. (https://www.kielikello.fi/-/suomen-matkailutiet-siniseltatielta-pohjanlahden-rantatielle)*

MAISEMA

Kempeleen maisema on kaksijakoinen. Sitä leimaavat selkeät laaksot ja selänteet sekä niiden väliset voimakkaat reunavyöhykkeet. Asutus on keskittynyt kapeasti Vihiluotoon suuntautuvan piiloharjuna esiintyvän Kempeleenharjun harjanteen päälle ja reunoille. Harjanne jatkuu laakeana muodostumana etelä-pohjoinen suuntaiseen selänteen reunaan. Selänteen reunavyöhykkeet ovat tarjonneet hienoja rakennuspaikkoja peltolaaksojen äärellä. *(Kempele, Taajaman osayleiskaavan muutos ja laajennus maisema- ja viherverkko, Airix Ympäristö 2008)*

Ilmakuva vuodelta 1946. Maisema oli jakautunut peltolakeuteen ja metsäiseen selänteeseen. Keskeisiä teitä Kempeleen kirkonkylällä olivat Piriläntie ja Vihiluodontie. Kaavamuutosalue on osoitettu punaisella ympyrällä, kirkonmäki ja Pirilä sinisellä ympyrällä ja Kiiesmetsä vihreällä nuolella.

MAISEMARAKENNE

- *Oulun seudun maisemarakenne 1998 - selvityksen* mukaan kaavamuutosalue on maisemarakenteellisesti välivyöhykettä (keltainen pystyviivoitus).

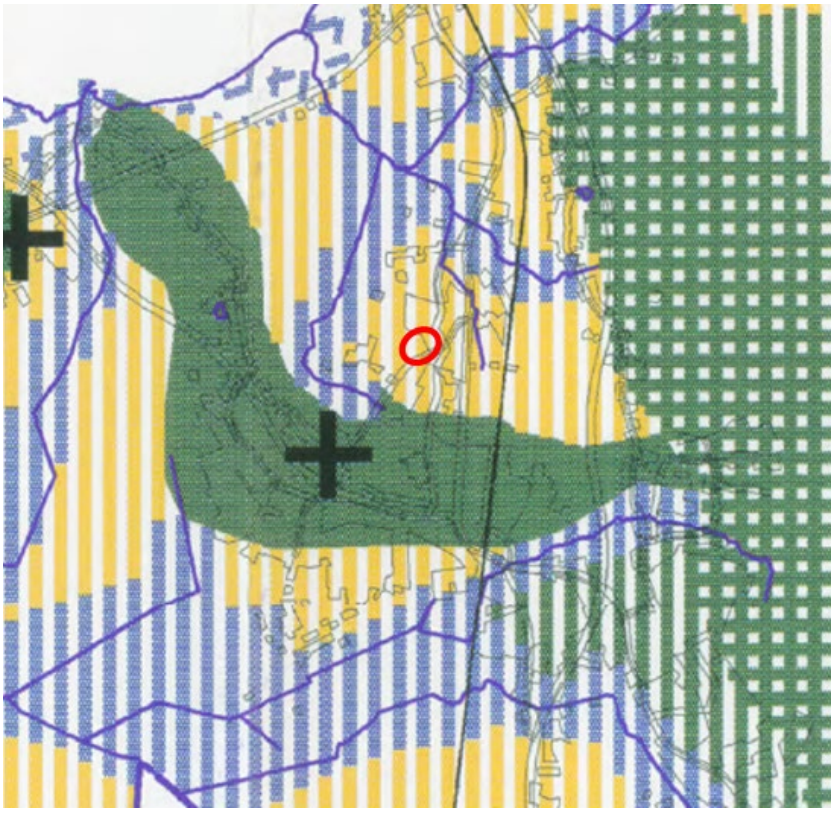

Ote Oulun seudun maisemarakenne 1998 - selvityksen Maisematyypit – analyysikartasta.

Välivyöhyke on laakso- ja selännevyöhykkeen välistä yleensä tasaista aluetta, joka soveltuu hyvin tiiviiseen rakentamiseen.

Selänne- ja laaksovyöhykkeet soveltuvat väljään rakentamiseen, mutta selänteen (harjanne, harju) lakialueet ja laaksovyöhykkeen laaksonpohjat ja kosteat rannat tulee jättää viheralueiksi.

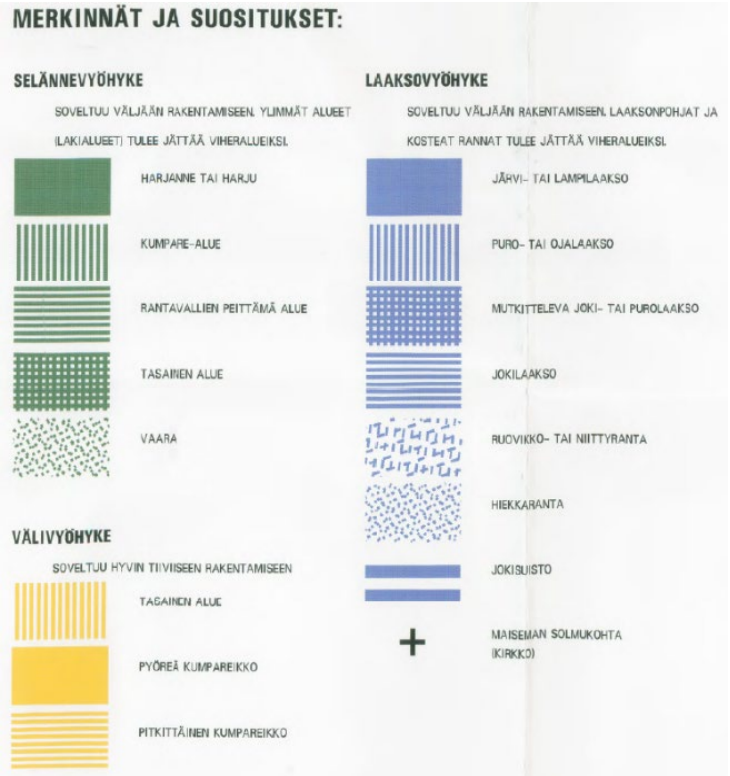

Ote Oulun seudun maisemarakenne 1998 - selvityksen Maisematyypit – analyysikartan selityksistä.

- Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmassa Paituria kuvataan aluetyypiltään agraarimaisemaksi*: Paituri on Piriläntien, Eteläsuomentien, Teppolantien ja Myllyojan rajaama alue Kempeleen pohjoisosassa. Se koostuu suurimmaksi osaksi peltomaisemasta, minkä keskelle Savikorventien varteen myös alueen vanhin rakennuskanta sijoittuu. Paiturin itä- ja koillisosassa on uutta taajamamaisemaa ja Eteläsuomentien varressa teollisuutta. - -* Kuvauksen viimeinen lause kuvaa kaavamuutosaluetta, joka on ollut asemakaavoitettuna 1960-luvulta lähtien ja on nykyään taajamatoimintojen aluetta.

  Lähestyttäessä kaavamuutosaluetta etelästä päin vanhan rakennuksen ja kookkaan männyn kohdalla on porttimainen kohta, jonka jälkeen risteysalue muuttuu ylileveäksi ja maantiemäiseksi.

(Katukuvaus / Mapillary 9/2020, https://www.mapillary.com/)

KIIESMETSÄ

- Kiiesmetsä Ollilan alueella on lähes luonnontilassa säilynyt metsäalue noin 380 m päässä kaavamuutosalueesta. Se on saavutettavissa Piriläntien eteläpuolista pyörätieltä tai Ollilantieltä käsin. Kiiesmetsä on otettu Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmassa (s.98) numerolla 8 *Kempeleen kymmenen kärjessä* -kulttuurimaisemakohteiden joukkoon.

  Kiiesmetsä on Taajaman osayleiskaavassa 2040 osoitettu merkinnällä kult-8:

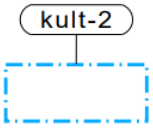

KULTTUURIHISTORIALLISESTI MERKITTÄVÄ ALUE.
Alueen mahdollisen täydennysrakentamisen tulee tukea kulttuuriympäristö-arvojen säilymistä.
Numerointi viittaa Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmaan "Lakeuden äärellä, kaupungin naapurina".
2. Asema-alue ja Kempeleen-Salon osuusmeijeri (mk)
3. Pirilän puutarhaoppilaitoksen alue (mk)
4. Kunnanmartti, kotiseutumuseo (mk)
5. Vanha pappila (mk)
8. Kiiesmetsä Ollilan alueella

- Kempeleen kulttuuriympäristöohjelmassa (s.98) Kempeleen kymmenen kärjessä -kulttuurimaisemakohteiden joukkoon on otettu numerolla 6. Maisemallisesti arvokkaat peltoalueet, joista Peltoalueisiin taajaman pohjoispuolella sisältyvät: *Peltoalueet Teppolantien varressa, jotka näkyvät myös Vihiluodontieltä. Lentokentäntieltä pensaikot estävät maiseman avautumisen etelään. Seudun yhteisessä yleiskaavassa osoitettu maisemallisesti arvokas peltoalue.*

MAISEMAPELLOT

- Oulun seudun osayleiskaavakartassa Maisemallisesti arvokas peltoalue (MA) rajautuu Hakamaa/ Paiturin tilastoalueeseen, Savikorven asujaimistoon ja sähkölinjaan. Kaavamuutosalue jää rakenteen sisään.

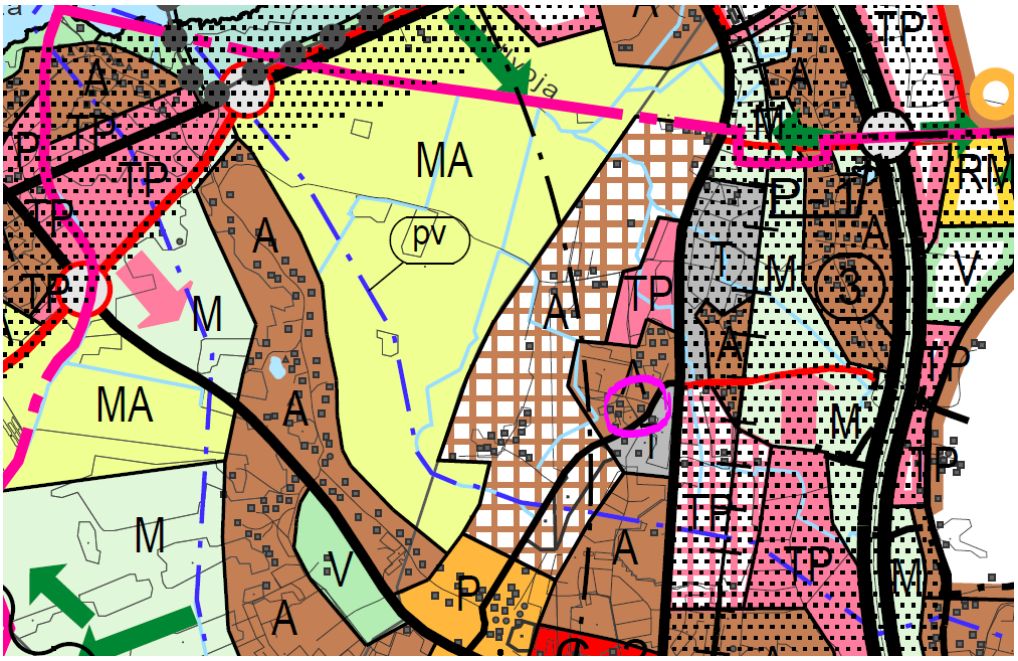

Ote Oulun seudun osayleiskaavasta 2020 (YM 18.2.2005, voimaan 25.8.2006 - muutos ja laajennus VN 8.3.2007, lainvoima 5.6.2007).

MA

MAISEMALLISESTI ARVOKAS PELTOALUE.

Alue on tarkoitettu maatalouskäyttöön. Alue on maiseman kannalta merkittävä viljelyalue, jolle voidaan rakentaa maatalouskäyttöön tarkoitettuja rakennuksia ja rakennelmia. Alue on avoin pelto tai perinteen mukainen niitty.

- MA-merkinnällä osoitetut peltoalueet kuuluvat myös kansainvälisesti tärkeisiin lintualueisiin (IBA) ja Oulun seudun kerääntymisalueeseen. Kempeleenlahdelta asemakaavan reunaan ulottuva osa jää 400 m päähän luoteeseen asemakaavan muutosalueesta.

KAAVOITUS MAISEMAN MUOKKAAJANA
Kaavoitus on muuttanut alueen maankäyttöä ja sitä kautta maisemaa. Kaavamuutosalueelle on laadittu historian saatossa kuusi rakennus- tai asemakaavaa. Perinteisesti rakennuspaikat ovat sijainneet peltojen ja tien välissä. Vähitellen pellot on otettu asuin- ja yritysrakentamisen käyttöön. Kaavamuutosalue on lopullisesti jäänyt rakennetun alueen sisään 1980-luvun rakennuskaavoissa, jossa peltoalueiden puolelle on kaavoitettu asemakaavatontteja.

- **Rakennuskaava n:o 1** on vahvistettu Oulun läänin lääninhallituksessa 8.8.1966.
  (Kaavamuutosalue AT-tontteina, välissä M-aluetta, alla vasemmalla)

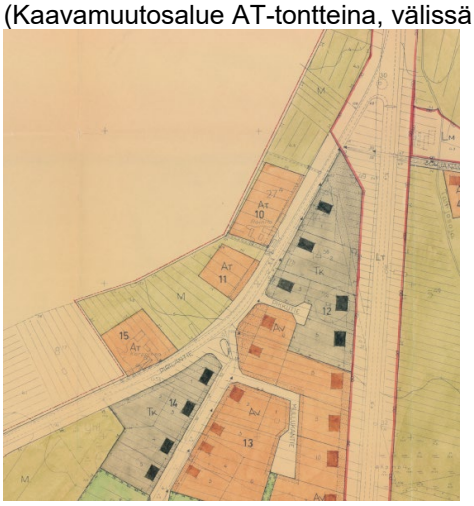

- **Rakennuskaava n:o 64** on vahvistettu Oulun lääninhallituksessa 22.5.1986
  (Länsipuolella 4 tonttia, itäpuolella AO-tontteja ja VP-alue, Paiturintien uusi liittymä, yllä oikealla)
  Kaavan - - *tavoitteena on ollut muuttaa voimassa olevassa rakennuskaavassa teollisuuteen osoitetut alueet tarkoituksenmukaisemmaksi alueeksi ja laajentaa rakennuskaavaa pientalorakentamisen osalta yksityisten ja kunnan omistamille alueille. - - Alue on pääosin entistä peltomaata. Alueella suoritettu maaperätutkimuksia. Maaperä on silttiä, kovaa pohjaa ei tutkimuksissa tavoitettu. - - Paiturintien linjausta on muutettu, liittyy Piriläntiehen Ollilantien kohdalla, jolloin alueelta on joustava yhteys kunnan keskukseen.*

- **Rakennuskaava n:o 67** on vahvistettu Oulun lääninhallituksessa 27.11.1986
  (teknisen tarkistuksen tapainen rakennuskaavojen yhdistelmä)
  Asemanseudun, Sarkkirannan, Honkasen, ja Haapamaan rakennuskaava-alueiden yhdistäminen Kempeleen rakennuskaavaksi sekä kaava-alueen osa-aluejako ja nimistö

- **Rakennuskaava n:o 72** on vahvistettu Oulun lääninhallituksessa 8.4.1988

- **Rakennuskaavan muutos n:o 100** on vahvistettu Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksessa 6.8.1997
  (Länsipuolella 6 tonttia, itäpuolella ET-alue, alla vasemmalla)

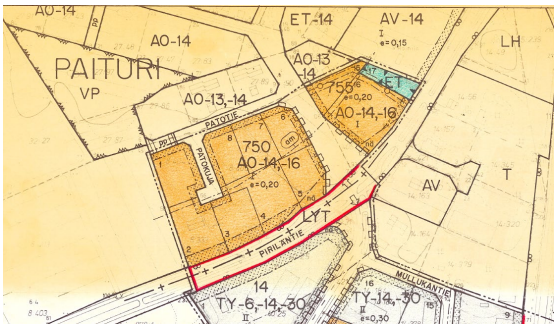

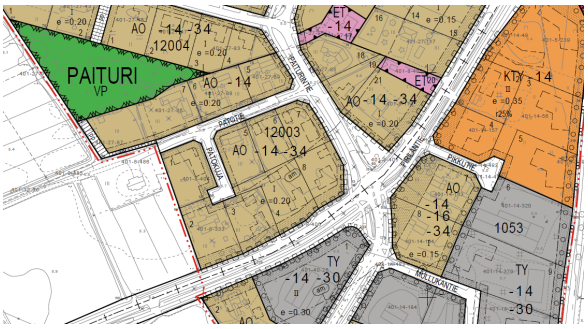

- **Alueella nyt voimassa oleva Kempeleen asemakaava Dnro/Anro 193/60/602/2005**
  on hyväksytty kunnanvaltuustossa 22.1.2007, lainvoima 24.6.2008 (yllä oikealla)

- Kaavamuutosalueen länsipuolisella osalla on tehty **tonttijaon muutos 12.1.2018 § 3**, jossa tontteja on muodostunut kuuden sijaan kahdeksan ja vanha rakennus on jäänyt kahden tontin väliin.

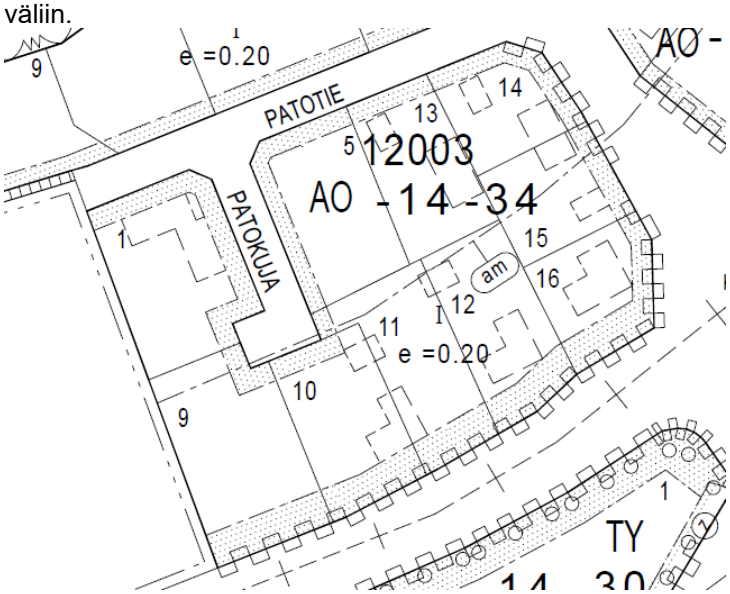

MAISEMAN MUUTTUMINEN NÄKYY KARTOISSA

Rekisterikartat ja ortoilmakuvat havainnollistavat kaavamuutosalueen kehittymistä ja muuttumista avarasta viljelysmaisemasta (1952) taajamaympäristöksi (2020), jossa suunnittelualue on jäänyt väylien risteykseen ja taajamarakenteen sisään jo 1980-luvulla (1989). Avaraa maisematilaa on vielä Piriläntien länsipuolella, kaavamuutosalueen ulkopuolella.

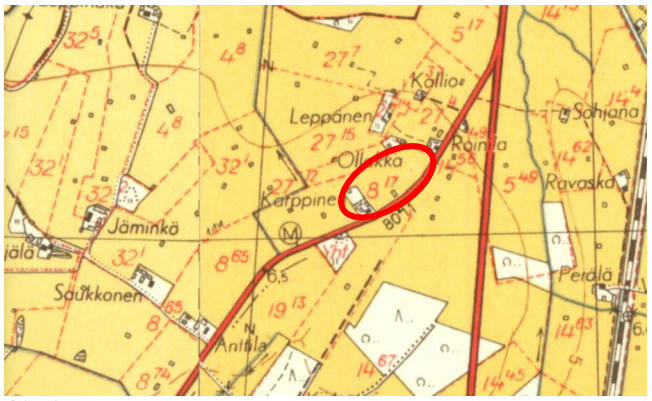

1952

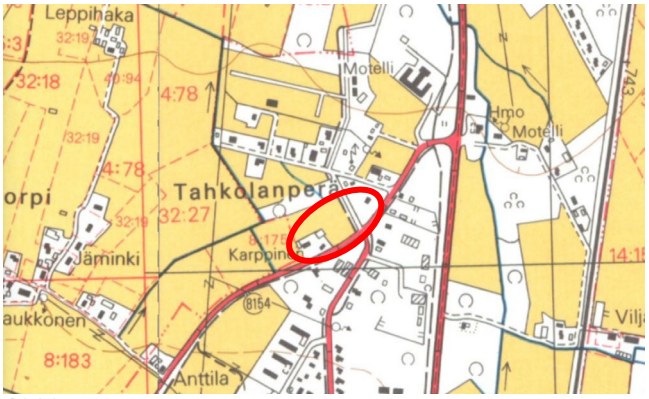

1989

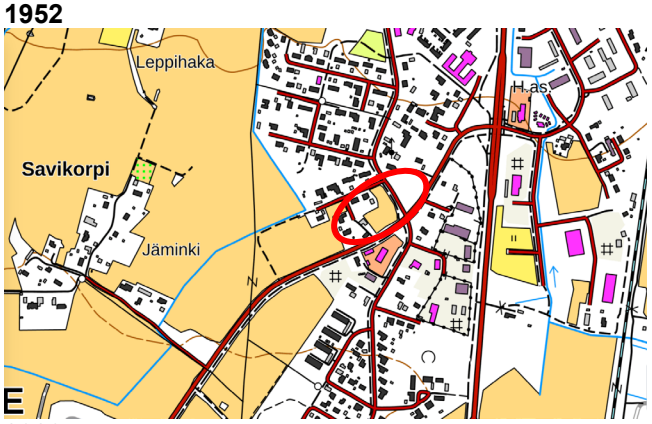

2020

2020

Otteet kartoista https://vanhatkartat.fi/ *ja Kansalaisen karttapaikasta* https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/

VAIKUTUKSET KULTTUURIYMPÄRISTÖÖN JA MAISEMAAN
Kaavoissa tulee arvioida vaikutuksia kulttuuriympäristöön: rakennettuun kulttuuriympäristöön, kulttuurimaisemaan, arkeologiseen kulttuuriperintöön ja perinnemaisemiin.

Näkymä pohjoiseen vuonna 1899 kirkontornista kuvattuna (Pirilän tila - Kempeleen kaunotar, Jaana Tiikkaja diplomityö 2010). Kiiesmetsä häämöttää etuvasemmalla ja kaavamuutosalue Ouluun vasemmalle suuntautuvan kylätien varressa.

- Historiallista tielinjausta lukuun ottamatta kaavamuutosalueen välittömässä läheisyydessä ei sijaitse valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Suunnittelualueella ei ole muinaismuistolain (295/1963) tarkoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

- Asemakaavan toteutumisella ei ole vaikutuksia valtakunnallisesti arvokkaan Kempeleen kirkonmäen rakennustaiteellisiin, rakennushistoriallisiin, historiallisiin tai maisemallisiin arvoihin. Kirkonmäki hahmottuu itsenäisenä miljöökokonaisuutena, jolla ei ole selkeää rakenteellista yhteyttä tai näkymäyhteyttä kaavamuutosalueeseen.

- Tieinventoinnin mukaan Pohjanmaan rantatiehen kuuluvan tiejakson säilyneisyys on vähäinen (tuhoutunut). Asemakaavan toteuttamisella ei ole vaikutusta historialliseen tielinjaukseen ja tien kulttuuriympäristöarvoihin.

- Kaavamuutosalueella sijaitsevan rakennuskantainventoinnissa mukana olleen vanhan rakennusryhmän rakennushistorialliset arvot ovat hävinneet ja se on saanut purkuluvan. Kaikki purkaminen osaltaan köyhdyttää rakennetun ympäristön ajallista kerrostuneisuutta.

- Kaavamuutoksella ei ole vaikutusta maisemallisesti arvokkaisiin peltoalueisiin, jotka sijaitsevat 400 m etäisyydellä suunnittelualueesta. Piriläntien länsipuolella 50-120 m suunnittelualueesta lounaaseen avautuvat pienemmät peltoaukeat. Myöskään näihin kaavamuutos ei vaikuta, koska alueiden välillä ei ole näkymäyhteyttä.

- Taajamarakenteellisesti kaavamuutosalue on jäänyt jo 1980-luvun rakennuskaavassa rakenteen sisään, kun peltoalueiden puolelle on kaavoitettu asemakaavatontteja. Sittemmin Piriläntiestä on tullut tärkeä joukkoliikennereitti, jonka varteen tiivistäminen täydentää yhdyskuntarakennetta.

- Taajamakuvallisesti kaavamuutosalue vaikuttaa nykyisellään hahmottomalta ja vajaakäyttöiseltä. Pienialainen aukea tila rakenteen keskellä häviää rakentamisen myötä. Toisaalta kaavamuutosalue siistiytyy pusikoista. Kaavamuutos kohentaa siten taajamakuvaa, parantaa orientoituvuutta, rajaa tiiviimmin kaduksi muutettua entistä maantietä ja korostaa risteykseen tultaessa porttimaista vaikutelmaa. Kaavassa mahdollistettava rakentaminen uudistaa vanhan asuinalueen sisääntuloaluetta ja kohottaa siten alueen imagoa.